

عوامل بازدارنده مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی

سیف‌اله فضل‌الهی*

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی عوامل بازدارنده مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی پرداخته است. روش تحقیق توصیفی - پیمایشی و جامعه آماری شامل ۷۰۰ نفر از دانشجویان دانشکده تربیت معلم دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم هستند که ۲۰۰ نفر از آنان، به شیوه تصادفی طبقه‌ای به عنوان گروه نمونه انتخاب شدند. داده‌های موردنیاز از طریق پرسش‌نامه محقق‌ساخته، با پایایی ۰/۹۱ بر مبنای مقیاس درجه‌بندی ۵ سطحی لیکرت جمع‌آوری شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس آزمون خی دو نشان داد که به ترتیب عوامل فردی (فنی و تخصصی)، انگیزشی، نحوه ارائه خدمات پژوهشی، اداری - ساختاری و فرهنگی در پژوهش‌های دانشجویی نقش بازدارندگی دارند. پایین بودن علاقه به پژوهش، برگزار نشدن کارگاه‌های روش تحقیق، تأکید بر آموزش‌محوری به جای پژوهش‌محوری، کمبود نشریات و منابع مرجع حوزه تخصصی رشته‌ها، فقدان قوانین مشخص برای ارزیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان و عدم دسترسی به استادان مجرب برای راهنمایی پژوهش دانشجویی از اولویت‌دارترین موانع هستند. کلیدواژه‌ها: پژوهش دانشجویی، دانشکده تربیت معلم، عوامل بازدارنده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم.

---

* عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، قم.

مقدمه

بر اساس رویکردهای موجود، وظیفه و کارکرد دانشگاه در دستیابی به اهداف اقتصاد دانش محور و نظام ملی نوآوری، تولید دانش، آموزش و تربیت نیروی انسانی کارآمد و ماهر، و انتشار و انتقال دانش است.^۱ دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، با آموزش مهارت‌های علمی و عملی به نیروی انسانی، علاوه بر تأمین نیروی کارآمد موردنیاز، موجب انتشار دانش می‌شوند. به یقین انتقال و به کارگیری دانش، فرایندی هزینه‌بر است و در زنجیره خلق و بهره‌برداری دانش، عناصر مختلفی در حال تعامل هستند دانش لزوماً در دانشگاه‌ها خلق نمی‌شود، بلکه دانشگاه جزئی مهم و حیاتی است و در همکاری با بخش‌های تولیدی و خدماتی، علاوه بر پژوهش‌های بنیادی، می‌تواند به پژوهش‌های کاربردی، آموزش نیروی انسانی کارآفرین و تأمین نخبگان و اندیشمندان موردنیاز چرخه تولید دانش بپردازد،^۲ کارکرد دانشگاه علی‌رغم سابقه طولانی در ایران، چندان در عرصه نوآوری و خلاقیت درخشان نیست. دانشگاه برجسته‌ترین سازمان علمی انسان‌ساز و مرفقی است که لزوم توجه به پژوهش و انجام تحقیقات، به ویژه تحقیقات کاربردی و توسعه‌ای در آن محسوس است؛ امری که متأسفانه در نظام آموزشی به جای توجه و اهتمام به نوآوری و خلاقیت و ترویج شیوه‌های علمی، بر حافظه و پرورش قوای ذهنی تأکید می‌کند و همچنان پژوهش جایگاه مشخصی، نه تنها در میان استادان و اعضای هیئت علمی، بلکه در بین دانشجویان نیز ندارد. به نظر می‌رسد، بررسی موانع پژوهش در دانشگاه‌ها، اصلی‌ترین، مهم‌ترین و البته نخستین گام در پژوهش محور نمودن آن محسوب می‌شود. پژوهش محور نمودن دانشگاه‌ها، نخستین پیش شرط موفقیت علمی در عرصه‌های جهانی و بین‌المللی محسوب می‌شود. در این خصوص، موانع و معضلات موجود باید به صورتی واقع‌بینانه مورد بحث و بررسی قرار گیرد. بدیهی است که واکاوی موانع پژوهشی، از طریق نخبگان علمی، که بیش از هر قشر دیگری با پژوهش و فناوری مرتبط هستند، بسیار مفید فایده خواهد بود. در این خصوص، استادان و دانشجویان، اصلی‌ترین گروهی هستند که می‌توانند توانایی و تجربه و ذکاوت خود را در خدمت رفع موانع تحقیق و پژوهش به کار گیرند. البته ایده‌های این افراد نیز باید با حمایت دستگاه‌های اجرایی و برنامه‌ریزی مربوط همراه شود. از سوی دیگر، برای همگامی با فرایندهای جهانی آموزش عالی و زمینه‌سازی

برای شکل‌گیری دانایی محوری و مدیریت دانش در دانشگاه‌ها و حفظ و ارتقای جایگاه علمی در اقتصاد دانش‌محور، واکاری و تحلیل وضعیت فعالیت‌های پژوهشی دانشگاه‌ها و مهم‌تر از آن، مولدین اصلی آن، یعنی دانشجویان، که در بهینه شدن چرخه تولید دانش تکیه‌گاه جامعه قلمداد می‌شوند، ضرورت اجتناب‌ناپذیر است تا از این طریق در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و تدوین استراتژی‌های یادگیری، پرورش محقق و روحیه جست‌وجوگری و خلاقیت در اولویت قرار گیرد. در این مطالعه، عوامل بازدارنده مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی از دیدگاه دانشجویان دانشکده تربیت معلم دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، مورد بررسی قرار گرفته است. تا زمینه‌ساز شکل‌گیری رویکردهای علمی و تفکر خلاق، برای تلاش در جهت تأمین و ارضای نیازها و ارتقای توانمندی اعضا، در جست‌وجو و ابداع راه‌های جدید شود.

اهداف و سؤالات ویژه تحقیق

مهم‌ترین اهداف تحقیق عبارت‌اند از:

۱. شناسایی عوامل بازدارنده مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی از دیدگاه دانشجویان دانشکده تربیت معلم دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم؛
  ۲. اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر پژوهش دانشجویی؛
  ۳. جلب توجه و حساسیت مدیران آموزش عالی نسبت به ضرورت پرداختن عملی به پژوهش و تولید علم، به عنوان مهم‌ترین رسالت دانشگاه‌ها در عصر حاضر؛
  ۴. تصریح و تأکید بر نقش دانشگاه‌ها در اقتصاد دانایی‌محور در فرایند جهانی شدن؛
  ۵. توجه به نقش پژوهش‌های دانشجویی در ارتقاء علمی دانشگاه‌ها و جامعه؛
  ۶. تأملی بر وضعیت پژوهش در دانشگاه‌های غیردولتی؛
- از این‌رو، سؤالات تحقیق بر مبنای اهداف فوق چنین طراحی شده‌اند:
۱. عوامل بازدارنده مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی کدامند؟
  ۲. نقش کدام‌یک از عوامل بازدارنده، بر فرایند پژوهش دانشجویی بیشتر است؟
  ۳. دیدگاه دانشجویان دانشکده تربیت معلم، که رسالت اصلی پرورش نسل آتی بر عهده آنهاست، در این زمینه چیست؟

۴. آیا عوامل فردی، فنی و تخصصی در پژوهش‌های دانشجویی اثر بازدارندگی دارد؟
۵. نقش عوامل انگیزشی در فرایند پژوهش‌های دانشجویی چیست؟
۶. آیا نحوه ارائه خدمات پژوهشی در دانشکده در پژوهش‌های دانشجویی تأثیری بازدارنده دارد؟
۷. تا چه حد عوامل اداری، ساختاری و فرهنگی در بازدارندگی پژوهش‌های دانشجویی مؤثر هستند؟

ادبیات و پیشینه تحقیق

عصر حاضر، عصر پژوهش‌های علمی پیشرفته است. گسترش دانش و فناوری نوین و توانایی بالای بشر معاصر در حل معضلات و مسائل جامعه، حاصل پژوهش بوده و هر اندازه مسائل جامعه پیچیده‌تر می‌شود، ضرورت پرورش و جلب نیروهای محقق و ایجاد تشکیلات برای برنامه‌ریزی در ساماندهی فعالیت‌های پژوهشی هوشمندانه نیز بیشتر احساس می‌شود.

تبیین همواره باید با جدیت، شکیبایی، مطالعه وسیع، تردید علمی، علاقه و کاوش مستمر همراه بوده و زمینه توصیف، تبیینی، پیش‌بینی، کنترل پدیده‌ها و گسترش دانایی را فراهم سازد. امروزه پژوهش مهم‌ترین شاخص توسعه‌یافتگی جوامع برای رسیدن به جامعه دانایی‌محور است و راهی برای به وجود آوردن فناوری، توسعه، پیشرفت و افزایش توان تولید و ارج نهادن به مقام پژوهشگران، شناسایی و طرح مشکلات آنان برای ارتقای سطح پژوهش جز الزامات به شمار می‌رود. پژوهش، نیروی محرکه توسعه همه‌جانبه و پایدار در ابعاد فرهنگ، اقتصاد، سیاست و جامعه است. علی‌رغم جایگاه رفیع پژوهش، این حوزه با دشواری‌های ساختاری و عملکردی فراوان مواجه است. ضعف پژوهش و عقب‌ماندگی علمی، مهم‌ترین دغدغه و مانع اصلی توسعه جوامع در حال توسعه^۳ و کمبود مراکز مستقل علمی، وابستگی به بخش دولتی، عدم پشتیبانی دولت از نهادهای پژوهشی، ضعف مدیریت و تصمیم‌گیری، فقدان ساختارهای تحقیقاتی پویا و مستقل، عدم هماهنگی در سیاست‌گذاری و اجرا، فقدان رویکرد نظام‌گرا در تبیین نیازها و اولویت‌های پژوهشی، روشن نبودن استراتژی توسعه، وابستگی روانی به فناوری خارجی، بی‌اعتمادی به توان

فناوری علمی داخلی، و دستاوردهای پژوهشی، فقدان مدیریت علمی، سهل‌انگاری در اداره سازمان‌های پژوهشی،^۴ اتلاف اعتبارات و منابع، فقدان گرایش مثبت نسبت به نقش تحقیقات در تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی، فقدان نظام هماهنگ و کارآمد اطلاع‌رسانی برای جلوگیری از موازی‌کاری و هدر رفتن منابع و تضعیف روند پژوهش و انجام پژوهش‌های تکراری، ضعف در نظام طبقه‌بندی، نگهداری اطلاعات و عدم دسترسی به نتایج تحقیقات در سطوح ملی و بین‌المللی، فقدان رابطه بین مراکز علمی با مراکز تولیدی خدماتی و عدم حمایت مناسب از پژوهش، عدم سرمایه‌گذاری در اشاعه فرهنگ پژوهش، ضعف کتابخانه‌ها در رفع نیازهای محققان، کمبود وسایل و تجهیزات نوین اطلاع‌رسانی، پایین بودن حجم سرمایه‌گذاری و اعتبارات پژوهشی و عدم اقبال بخش خصوصی در این زمینه، دولتی بودن نهادهای پژوهشی و ضعف شدید فرهنگ تعاون و کار جمعی میان پژوهشگران و مراکز تحقیقاتی، از جمله دغدغه‌ها و چالش‌های موجود در حوزه پژوهش است.

از سوی دیگر، ساختار تحقیقاتی دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی و پژوهشی نیز که در تمامی دنیا، تأمین‌کننده اصلی نیازهای علمی هستند، با دشواری‌هایی از جمله، عدم تناسب نظام اداری با نظام پژوهشی، استقرار مقررات انعطاف‌ناپذیر، عهده‌داری نظارت به جای هدایت توسط آموزش عالی، آموزش محوری به جای پژوهش محوری و تولید علم، موظف نبودن استادان به انجام کارهای علمی و تحقیقاتی،^۵ ضعف مفرط فرهنگ پژوهش و رواج سطحی‌نگری و تأکید آموزش عالی بر یاددهی به جای پژوهش، فقدان کادر علمی صرفاً پژوهشی، تکیه بر اعتبارات دولتی و عدم استقلال دانشگاه‌ها و فقدان تلاش برای بازاریابی تحقیقات و کسب درآمد، روشن نبودن اهداف و رسالت‌ها، عدم پویایی برنامه‌های آموزشی، نبود ارتباطات ساختاری بین آموزش و پژوهش، پذیرش روزافزون دانشجو بدون توجه به ظرفیت‌ها،^۶ فقدان انگیزه به جهت وجود بروکراسی پیچیده، مشکلات معیشتی محققان، فراهم نبودن امکان انتشار و ارائه تحقیقات در سمینارهای علمی تحقیقات، دشواری تصویب طرح‌ها، فراهم نبودن امکان ادامه تحصیل در مقاطع عالی، نبود نظام و سازوکار صحیح ارزیابی و نظارت بر طرح‌های تحقیقاتی، مقررات دست و پاگیر استخدام

محقق و مشارکت در طرح‌ها، فقدان رقابت سازنده و کمبود نیروهای پژوهشگر و عدم برنامه‌ریزی برای تربیت آن، فقدان شایسته‌سالاری و انزوای نیروهای علمی، پدیده فرار یا مهاجرت نخبگان و... روبه‌رو هستند.

علی‌رغم اینکه دستیابی به حد اعلای پیشرفت و خودکفایی، تنها در گرو پرداختن به تحقیق و پژوهش هدفمند و سرمایه‌گذاری بر روی پژوهشگران و دانشجویان دانشگاه‌هاست، با این حال عوامل مختلفی مانع این مهم می‌شوند که از عوامل بازدارنده پژوهش دانشجویی در دانشگاه‌ها؛ عدم اختصاص بودجه کافی به امر پژوهش دانشجویی، عدم نظارت مطلوب بر نحوه اعتبارات موجود، عدم حمایت مادی و معنوی از طرح‌های دانشجویی، وجود چالش‌ها و نگرانی‌های فکری گوناگون برای تأمین هزینه‌های دانشگاهی، به ویژه در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و دوره‌های شبانه دانشگاه‌های دولتی، به منظور پرداخت شهریه تحصیلی، اندک بودن استادان برخوردار از روحیه و انگیزه پژوهش علمی، دشواری دسترس به راهنمایی استادان توانمند برای راهنمایی و مشاوره پژوهشی دانشجویان، جزوه‌محوری، فقدان یا ضعف ارتباط دانشگاه و صنعت و تبادل اطلاعات میان این دو، اهمیت ندادن به کارآموزی‌ها و کارورزی‌های دانشجویی در دانشگاه و صنایع تولیدی و... و به طور کلی، فقدان جایگاه مناسب برای پژوهش در آموزش عالی است. تردید در صلاحیت علمی دانشجویان، ناآشنایی کافی با روش‌های تحقیق، به کار نرفتن نتایج تحقیقات دانشجویان، تردید در کیفیت گردآوری اطلاعات و عدم انسجام در ساختار و یافته‌های پژوهشی، دشواری دسترسی به منابع، بی‌توجهی و یا کم‌توجهی به نیازهای واقعی و روزآمد، کم‌توجهی به ابعاد روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، اقتصادی، تربیتی، فنی، تکنولوژیکی، مدیریتی و... تحقیقات دانشجویی توسط متولیان پژوهشی دانشگاه‌ها، وجود ضعف روش‌شناختی و کارگاهی در زمینه پژوهش، آموزش غیرتخصصی و آموزش نظری و غیرکاربردی، وجود رویکرد مثبت برای تألیف و تدوین صرف به جای پژوهش در دانشگاه‌ها، فقدان فضای مناسب تحقیق دانشجویی در دانشگاه‌ها، کمبود کتاب‌ها و مجلات علمی - تخصصی موردنیاز، تقلیدی بودن پژوهش‌ها، ناکارآمدی واحدهای درسی، فقدان واحد پژوهشی در کنار واحدهای آموزشی، دشواری استفاده از پژوهش‌های خارجی، به دلیل آشنایی کم با زبان انگلیسی، از دیگر عوامل در زمینه پژوهش دانشجویی است.^۷

تحقیق یکی از عمده‌ترین عوامل رشد و توسعه جوامع بشری است. متأسفانه با بررسی تحقیقات انجام شده در ایران و مقایسه کمی و کیفی آنها با کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، اختلاف قابل توجهی از نظر شاخص‌های تحقیق (تعداد محقق، بودجه، تعداد کتاب‌های منتشر شده و نشریه‌های علمی و...) دیده می‌شود.^۸

همان‌طور که اشاره شد، کمیت و کیفیت تولید علمی (طرح‌ها و مقالات پژوهشی)، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه علمی هر جامعه‌ای است.^۹ سطح فناوری و توسعه، تناسب مستقیمی با شاخص‌های اصلی تحقیق و پژوهش، یعنی میزان سرمایه‌گذاری در تحقیق و تعداد نیروهای محقق دارد. در سال ۱۹۹۰، معادل ۹۶٪ بودجه تحقیقاتی جهان در کشورهای توسعه یافته و تنها ۴٪ آن در کشورهای در حال توسعه هزینه شده است. در این میان، سهم کشورهای مسلمان از این مقدار فقط ۱٪ بوده است.^{۱۰}

متأسفانه در جامعه ما، استراتژی کلان پژوهشی کاملاً مشخص نیست. این امر سبب شده است که نه تنها جایگاه تحقیق و محقق و نقش آنها در پیشرفت فناوری مشخص نباشد، بلکه گاهی به پژوهش و تحقیقات به عنوان یک فعالیت روبنایی و سطحی نگریسته می‌شود. در کلیه بخش‌ها حتی در سازمان‌های اجرایی، مراکز دانشگاهی و پژوهشی محیط پژوهشی مناسبی وجود ندارد. ناشناخته ماندن مقام و منزلت محقق در جامعه، ناکافی بودن امکانات مادی و رفاهی، نداشتن انگیزه‌های مادی و معنوی، موج موجب مهاجرت محققان از واحدهای پژوهشی شده است.^{۱۱}

بررسی‌های کیفی نشان داده است که اکثر طرح‌های تحقیقاتی انجام‌شده، با کیفیت پایین، قائم به فرد و بدون استمرار انجام می‌شود و از نتایج آنها کم‌تر می‌توان برای رفع نیازهای جامعه استفاده کرد.^{۱۲} البته باید اضافه کرد که در کشورهای در حال توسعه، برخلاف کشورهای پیشرفته، بودجه و امکانات کافی در این زمینه صرف نمی‌شود. تحقیق در سطح مطلوبی صورت نمی‌گیرد و از همه مهم‌تر، نتایج تحقیقات معدودی نیز که صورت می‌گیرد، برای رفع نیازهای جامعه استفاده نمی‌شود.

پیشینه بحث

در مورد عوامل بازدارنده پژوهش، مطالعات متعددی انجام پذیرفته است که در ذیل به تعدادی اشاره می‌گردد:

متین (۱۳۷۹) در مطالعه وضعیت نهادهای پژوهشی ایران، کمبود تجهیزات و منابع، مشکل نیروی انسانی، کمبود بودجه پژوهش، عدم وجود ابزار پیشرفته و... را از جمله مشکلات اساسی نهادهای پژوهشی معرفی می‌کند. وی اضافه می‌کند که برقراری شبکه‌های اطلاع‌رسانی، تأمین تجهیزات منابع تحقیقاتی، دایرکردن دوره‌های آموزش پژوهشی، جذب پژوهشگر، ایجاد انگیزه برای پژوهش، ارائه منظم نتایج کارهای پژوهشی، پی‌گیری و نظارت بر اجرای طرح‌های پژوهشی، از جمله عوامل مؤثر در پژوهش می‌باشد.

صافی (۱۳۸۰) مشکلات و چالش‌های پژوهش در آموزش و پرورش را این‌گونه توصیف می‌کند: فقدان خط‌مشی جامع مبنی بر مطالعات نظام‌یافته، نارسایی استفاده از نیروی انسانی کارآمد در امر پژوهش، ضعف انگیزه‌های لازم در پژوهش‌گران و مجریان طرح‌های پژوهشی، ناهماهنگی سازمان‌ها در امر پژوهش، کمبود بودجه و وجود بروکراسی اداری در جهت هزینه کردن بودجه مصوب، کمبود ارتباطات لازم بین سازمان‌های پژوهشی آموزش و پرورش و سازمان‌های عالی، کمبود مراکز اطلاع‌رسانی و عدم کاربرد نتایج پژوهش در تصمیم‌گیری‌ها، از جمله چالش‌ها و مشکلات پژوهش در آموزش و پرورش هستند.

ظهور و فکری (۱۳۸۱)، با انجام پژوهشی توصیفی برای تعیین موانع پژوهش از دیدگاه اعضای هیئت علمی در دو دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی و پرستاری و مامایی، وابسته به دانشگاه علوم پزشکی ایران، نشان دادند که حدود ۴۲٪ از آزمودنی‌ها در سه سال گذشته، به عنوان مجری یا همکار اصلی در اجرای ۴۷ طرح تحقیقاتی در دانشگاه یا خارج از دانشگاه مشارکت داشته‌اند و بقیه افراد، فعالیتی در اجرای هیچ پروژه تحقیقاتی نداشته‌اند. از ۳۸٪ اعضای هیئت علمی، هیچ مقاله‌ای در طی سه سال گذشته پذیرفته نشده است. در حالی که، از بقیه آنها ۲۲۴ مقاله به صورت سخنرانی، پوستر یا چاپ در مجله‌های داخلی و بین‌المللی پذیرفته شده است.

جوادیان (۱۳۸۱)، در تحقیق خود تحت عنوان «نگرش دانشجویان پزشکی در مورد اهمیت پژوهش» که بر روی ۲۰۰ نفر از دانشجویان رشته پزشکی بابل انجام داده بود، به این نتیجه رسید که ۳۳٪ افراد تنها یک کار تحقیقاتی انجام داده بودند که مربوط به پایان‌نامه‌های آنها بود. ۴۲٪ افراد کار تحقیقاتی را مکمل یادگیری می‌دانستند. عمده‌ترین

مشکلات تحقیق از نظر این دانشجویان به ترتیب، نظام آموزشی و مدیریتی نامناسب، کمبود بودجه تحقیقات و کمبود امکانات بیان شده است. ۶۹٪ افراد افت فرهنگ مطالعه و تحقیق، پایین آمدن سطح علمی، ایجاد ضعف در نظام آموزشی و مدیریتی و کاهش امکانات و اعتبارات علمی را از جمله نتایج عدم توجه کافی به تحقیق و پژوهش در زمینه‌های علمی می‌دانستند.

سواری و تقی‌پور (۱۳۸۲)، طی تحقیقی با عنوان «بررسی موانع پژوهش در دانشگاه پیام نور از دیدگاه اعضای هیئت علمی منطقه هفت، به این نتیجه رسیدند که عوامل اداری مالی، کمبود اطلاعات، نگرش نسبت به تحقیق و مسائل هیئت علمی از جمله موانع عمده پژوهش استادان به شمار می‌روند.

استادی (۱۳۸۳) در موانع و راه‌کارهای پژوهش دانشجویی در دروس معارف اسلامی، روحیهٔ مدرک‌گرایی، متون آموزشی و القای ناکارآمدی دروس، برنامه آموزشی و کمبود امکانات را به عنوان مهم‌ترین موانع و شناخت نگرش دانشجویان توسط استادان و طرح موضوعات تحقیق از سوی آنان، قرائت تحقیقات در کلاس‌ها، متناسب کردن موضوعات بتوان دانشجویان، توسعه کارگروهی، دادن نتایج ارزیابی پژوهش‌ها به دانشجویان و توان افزایش علمی را از راه‌کارهای مفید معرفی کرد.

سواری و غلامی، (۱۳۸۶) در تحقیقی تحت عنوان «عوامل مؤثر بر پژوهش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی ماهشهر»، نشان داد که در جذب دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی ماهشهر به پژوهش، دو عامل مؤثرند که عبارتند از: عامل علمی و عامل فرهنگی - خدماتی. عامل علمی، از دوازده سؤال و عامل فرهنگی - خدماتی از نه سؤال تشکیل شده است. یافته‌ها تحقیق نیز نشان می‌دهد که سؤال اعزام دانشجویان به سمینارهای داخل و خارج از کشور، با داشتن بار عاملی ۰/۷۹ و سؤال چاپ تحقیقات دانشجویان با داشتن بار عاملی ۰/۴۳ از عامل اول و سؤال کمک‌های مالی به دانشجویان در قبال انجام تحقیق با داشتن بار عاملی ۰/۷۲ و سؤال قسطی نمودن شهریه واحدها با داشتن بار عاملی ۰/۴۰ از عامل دوم به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین بار عاملی را داشتند. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین نظرات دانشجویان دختر و پسر از لحاظ عوامل مؤثر بر تحقیق آنان، اختلاف معناداری وجود دارد و بین دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی، از لحاظ فعالیت علمی، به عنوان

یکی از عوامل مؤثر بر تحقیق آنان، اختلاف معناداری وجود دارد. همچنین بین دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی از لحاظ فعالیت علمی، به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر تحقیق آنان اختلاف معناداری وجود ندارد. بین دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی از لحاظ فعالیت فرهنگی - خدماتی، به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر تحقیق آنان، اختلاف معناداری وجود ندارد. به همین ترتیب، بین دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی از لحاظ ترکیب عوامل مؤثر بر تحقیق آنان اختلاف وجود ندارد.

عرب مختاری (۱۳۸۶)، در پایان‌نامه خود تحت عنوان «شناسایی موانع و مشکلات پژوهش در رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه‌های دولتی کشور، از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی» نشان داد که پنج مانع، مالی و کمبود تسهیلات و امکانات، اداری و ساختاری، مشکلات فردی، مشکلات اطلاع‌رسانی و فرهنگی - اجتماعی، از موانع انجام پژوهش در ورزش می‌باشند و لوازم و امکانات موردنیاز و مشکل بودن تهیه آن از موانع مالی، به کارگیری نیروهای غیرمتخصص با تحصیلات پایین در سازمان‌های ورزشی، از موانع اداری و ساختاری، مشخص نبودن آینده شغلی دانشجویان، از موانع و مشکلات فردی، وجود نظام پژوهشی تعریف نشده در حوزه علوم ورزشی، از موانع اطلاع‌رسانی، نامشخص بودن ارزش، اهمیت و جایگاه پژوهش و پژوهشگر در نظام ارزشی جامعه، از موانع فرهنگی و اجتماعی، همچنین تأثیر پنج مانع مورد مطالعه یکسان نبوده و موانع اداری و ساختاری در اولویت قرار دارند. یکی از راه‌های گریز از بی‌نظمی و دستیابی به هم‌گرایی و سازماندهی امر پژوهش در سطح کلان، تشکیل شورای متشکل از کلیه سازمان‌های دست‌اندرکار پژوهش است که بتوانند کلیه سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به پژوهش را تدوین کنند. چنین رویکردی به طور اختصاصی در مورد تربیت بدنی، به عنوان نهاد مرجع، می‌تواند مراکز پژوهشی تربیت بدنی وابسته به سازمان‌های مختلف، اعم از ورزشی و غیرورزشی را گردهم آورده و نسبت به سیاست‌گذاری امر پژوهش در تربیت بدنی اقدام کند. تبیین جایگاه پژوهش در علوم ورزشی در دانشگاه‌ها و سرانجام، جایگاه آن در توسعه ورزش کشور، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در رفع موانع و مشکلات پژوهش در حیطه تربیت بدنی داشته باشد.

فضل‌الهی (۱۳۸۸)، در مقاله «شناسایی و اولویت‌بندی موانع تولید علم از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های استان قم» نشان داد که مهم‌ترین موانع بازدارنده برای تولید علم، به ترتیب شامل موانع انگیزشی، موانع اقتصادی، موانع اداری و بروکراتیک، موانع مربوط به خدمات علمی، پژوهشی و موانع فردی مربوط به توانمندی‌های فنی و تخصصی آنان است. تأکید بر آموزش محوری دانشگاه‌ها، به جای پژوهش محوری، عدم حمایت‌های مالی در انتشار، تألیف، ترجمه کتب و مقالات و پایین بودن تسلط استادان به زبان انگلیسی، به ترتیب سه مانع مهم مورد تأکید بودند و آشنایی اندک آنان با شیوه‌های پژوهش علمی کم‌اثرترین عامل در این فرایند شناخته شد.

سرشتی، کاظمیان و دریس، (۱۳۸۹) در تحقیقی تحت عنوان «موانع انجام تحقیقات از دیدگاه استادان و کارکنان دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد» نشان دادند: مهم‌ترین موانع انجام پژوهش، به ترتیب عدم ایجاد انگیزه در پژوهشگران، کمبود وقت و مشغله زیاد، مقررات دست‌وپایگیر اداری، عدم استفاده از نتایج تحقیق و ناتوانی ترجمه مقالات فارسی به زبان‌های دیگر و کم‌اثرترین موانع بی‌علاقگی به امر پژوهش، ناتوانی در استفاده از رایانه و مفید نبودن پژوهش بودند. میانگین نمره موانع سازمانی بیشتر از میانگین نمره موانع فردی بود، تفاوت آماری معناداری بین میانگین نمره موانع سازمانی و فردی انجام پژوهش بین اعضای هیئت علمی و کارکنان وجود داشت. و لزوم از بین بردن موانع از سوی معاونت پژوهشی دانشگاه، مسئولان بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی - درمانی احساس می‌شود.

روش تحقیق، جامعه و نمونه آماری

روش تحقیق از نظر اهداف کاربردی و به لحاظ شیوه جمع‌آوری اطلاعات، توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری شامل ۷۰۰ نفر از دانشجویان دانشکده تربیت معلم دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، در نیم‌سال اول سال تحصیلی ۸۹-۸۸ بودند که در رشته‌های مختلف مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، آموزش ابتدایی، علوم تجربی و ادبیات فارسی مشغول تحصیل بودند. نمونه آماری تعداد ۲۰۰ نفر از اعضای جامعه آماری بود که بر اساس جدول برآورد حجم نمونه، از روی حجم جامعه مورگان و کرجسی^{۱۳} (اقتباس از)^{۱۴} به شیوه تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه محقق‌ساخته، حاوی تعداد ۲۰ سؤال بسته پاسخ، از نوع مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت^{۱۵} و تعداد ۲ سؤال

بازپاسخ برای دسترسی به دیدگاه‌های واقعی آزمودنی‌ها بود که پایایی آن، بر اساس آلفای کرانباخ^{۱۶} ($R = 0/91$) به دست آمد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، علاوه بر آمار توصیفی، از آمار استنباطی در حد آزمون بی‌پارامتری^{۱۷} (خی دو (کای اسکوری)،^{۱۸} به منظور تصمیم‌گیری در مورد وجود تفاوت معنادار بین فراوانی‌ها استفاده گردید. جداول تفصیلی تجزیه اطلاعات عبارتند از:

اطلاعات پژوهشی حکایت از آن دارد که ۱۴۳ نفر (۷۷٪) آزمودنی‌ها دختر و ۴۲ نفر (۲۳٪) پسر بودند. رشته تحصیلی ۵۴ نفر (۲۹٪) علوم تربیتی، گرایش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، ۵۷ نفر (۳۱٪) آموزش ابتدایی، ۴۰ نفر (۲۲٪) علوم تجربی و ۳۴ نفر (۱۸٪) ادبیات فارسی بود. سن ۶۹ نفر (۳۶٪) بین ۱۸ تا ۲۵ سال، ۵۱ نفر (۲۷٪) ۲۵ تا ۳۰، ۴۷ نفر (۲۵٪) بین ۳۰ تا ۴۰ و ۲۲ نفر (۱۲٪) بالاتر از ۴۰ سال بوده است.

جدول شماره ۱: عوامل فردی (فنی و تخصصی) مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی

ردیف	گویه‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
۱	دشوار بودن تأمین هزینه‌های پژوهشی برای دانشجویان	۶۷	۵۷	۴۵	۱۵	۱۰	۴/۰۴
۲	پایین بودن میزان آشنایی دانشجویان با متدولوژی و روش‌شناسی تحقیق	۶۴	۷۶	۵۴	۶	--	۳/۹۹
۳	آشنایی کم دانشجویان با شیوه‌های بهره‌گیری از اینترنت، رایانه و منابع پژوهشی	۱۰۶	۶۴	۲۲	۶	۲	۴/۳۳
۴	نداشتن فرصت کافی برای پرداختن به پژوهش به جهت توأم شدن آموزش و مسئولیت‌های اجتماعی	۸۸	۷۶	۲۶	۸	-	۴/۲۳
۵	جمع فراوانی‌ها	۳۲۵	۲۷۳	۱۴۷	۳۵	۱۲	۱۶/۵۹
۶	میانگین	۸۱	۶۸	۳۷	۹	۳	۴/۱۵

$X^2 = 121/27 \quad DF=4 \quad X^2\alpha(0/01) = 13/28$

جدول فوق، توزیع فراوانی پاسخ آزمودنی‌ها به هریک از گویه‌های مورد نظر به عنوان عوامل فردی (فنی و تخصصی)، مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی، را به همراه میانگین نمرات هرکدام نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات ارائه‌شده، بیشترین میانگین (۴/۳۳) مربوط به (آشنایی کم دانشجویان با شیوه‌های بهره‌گیری از اینترنت، رایانه و منابع پژوهشی) است. در دومین رتبه، گویه (نداشتن فرصت کافی برای پرداختن به پژوهش به جهت توأم شدن تحصیل و آموزش با مسئولیت‌های اجتماعی) با میانگین ۴/۲۳ و پایین‌ترین میانگین (۳/۹۹) مربوط به پایین بودن میزان آشنایی دانشجویان با روش‌شناسی تحقیق می‌باشد. تحلیل

داده‌ها نشان می‌دهد که میانگین همه گویه‌ها، از میانگین در نظر گرفته شده (۳) بزرگ‌تر بوده و بر اساس آزمون χ^2 دو، چون χ^2 دو محاسبه شده (۱۲۱/۲۷) از χ^2 دو جدول در سطح اطمینان ۰/۹۹ و $\alpha=0/01$ و $Df=4$ (۱۳/۲۸) بزرگ‌تر است، پس تفاوت بین فراوانی‌های قابل مشاهده و موردانتظار معنادار بوده و با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که عوامل فردی (فنی و تخصصی)، تأثیر زیادی در بازدارنده از پژوهش‌های دانشجویی در دانشگاه دارند.

جدول شماره ۲: عوامل انگیزشی مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان

ردیف	مؤلفه‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
۱	تردید در صلاحیت علمی محققان دانشجو در دانشگاه‌ها	۵۵	۶۸	۵۱	۱۶	۷	۳/۷۵
۲	عدم ترغیب و تشویق دانشجویان به مطالعه و تحقیق در دانشگاه‌ها	۴۶	۸۱	۴۳	۱۹	۸	۳/۷۰
۳	پایین بودن اعتماد به نفس دانشجویان برای فعالیت‌های پژوهشی	۵۴	۷۳	۳۴	۲۸	۱۰	۳/۶۷
۴	پایین بودن علاقه نسبت به امر پژوهش در بین دانشجویان	۱۲۶	۵۹	۱۳	—	—	۴/۵۷
۵	تأکید بر آموزش محوری به جای پژوهش محوری در دانشگاه‌ها	۱۰۶	۶۱	۱۸	۱۱	۴	۴/۲۷
۶	عدم همکاری مناسب سازمان‌ها و مراکز اطلاعاتی با دانشجویان پژوهنده	۵۷	۷۸	۵۵	۸	۲	۳/۹
۷	مناسب نبودن شیوه ارزشیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان در دانشگاه‌ها	۷۶	۷۹	۲۵	۱۳	۷	۴/۰۲
۸	جمع فراوانی‌ها	۵۲۰	۴۹۹	۲۳۹	۹۵	۳۸	۲۷/۸۷
۹	میانگین	۷۴	۷۲	۳۴	۱۴	۵	۳/۹۸

$=13/28 \chi^2 = 113/41 \text{ df}=4 \text{ } \alpha=0/01$

داده‌های جدول شماره ۲، توزیع فراوانی پاسخ آزمودنی‌ها به گویه‌های انتخاب شده برای عوامل انگیزشی مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان را نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات، بیشترین میانگین (۴/۵۷) مربوط به پایین بودن علاقه نسبت به امر پژوهش در بین دانشجویان و پس از آن، گویه تأکید بر آموزش محوری، به جای پژوهش محوری در آموزش عالی با میانگین ۴/۲۷، و مناسب نبودن شیوه ارزشیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان در دانشگاه‌ها با میانگین (۴/۰۲) در رتبه سوم قرار دارد. در پایین‌ترین سطح، گویه پایین بودن اعتماد به نفس دانشجویان برای انجام فعالیت‌های پژوهشی با میانگین ۳/۶۷ و قبل از آن نیز گویه عدم ترغیب و تشویق دانشجویان به مطالعه و تحقیق در دانشگاه‌ها با میانگین ۳/۷۰ قرار دارد. تجزیه و تحلیل اطلاعات بر اساس آزمون مجذورکای نشان می‌دهد که چون χ^2 دو محاسبه شده (۱۱۳/۴۱)، از χ^2 دو جدول در سطح اطمینان ۰/۹۹ و $\alpha=0/01$ و $Df=4$ (۱۳/۲۸) بزرگ‌تر است، پس تفاوت بین فراوانی قابل مشاهده و موردانتظار در مورد گویه‌ها و

سطوح پاسخ تفاوت معناداری وجود دارد. بنا براین، عوامل یادشده در فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان، به عنوان بازدارنده نقش اساسی و زیادی ایفا می‌کند.

جدول شماره ۳: عوامل مربوط به نحوه ارائه خدمات پژوهشی مؤثر بر فعالیت‌های دانشجویی

ردیف	مؤلفه‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
۱	فراهم نبودن امکانات و تجهیزات مورد نیاز برای پژوهش دانشجویان مانند کتابخانه تخصصی	۷۷	۴۱	۴۹	۲۸	۳	۳/۸۱
۲	کمبود آزمایشگاه‌های مورد نیاز پژوهش	۶۹	۵۷	۳۴	۱۹	۱۲	۳/۷۹
۳	فقدان فضای فیزیکی مناسب جهت کارهای تحقیقاتی دانشجویان	۵۷	۷۰	۴۸	۱۲	۳	۳/۸۵
۴	عدم وجود نظام اطلاع‌رسانی جهت اشاعه یافته‌های پژوهشی دانشجویان	۴۳	۷۸	۴۷	۲۴	۳	۳/۶۹
۵	دشواری دسترسی به خدمات نرم‌افزاری مناسب برای پژوهش دانشجویان	۷۲	۶۱	۴۴	۱۸	۲	۳/۹۳
۶	دشواری دسترسی به استادان مجرب برای مشاوره و راهنمایی طرح‌های تحقیقاتی دانشجویان	۸۸	۷۰	۲۸	۱۰	۴	۴/۱۴
۷	عدم برگزاری کارگاه‌های مناسب روش تحقیق برای دانشجویان	۹۰	۷۶	۲۶	۸	--	۴/۴۹
۸	کمبود نشریات علمی و پژوهشی و منابع مرجع حوزه تخصصی رشته تحصیلی در دانشگاه	۸۲	۸۰	۳۱	۷	--	۴/۱۹
۹	جمع	۵۷۸	۵۳۳	۳۰۷	۱۲۶	۲۷	۳۱/۸۹
۱۰	میانگین	۷۲	۶۷	۳۸	۱۶	۳	۳/۹۷

$$X^2 = 94/336 \text{ DF}=4 \text{ } X^2\alpha(0/01) = 13/28$$

اطلاعات جدول شماره ۳، توزیع فراوانی پاسخ آزمودنی‌ها به نحوه ارائه خدمات پژوهشی مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان را نشان می‌دهد. مطابق داده‌ها، بیشترین میانگین (۴/۴۹) مربوط به گویه عدم برگزاری کارگاه‌های مناسب روش تحقیق برای دانشجویان است. گویه کمبود نشریات علمی و پژوهشی و منابع مرجع حوزه تخصصی رشته تحصیلی، با میانگین ۴/۱۹ در رتبه دوم و گویه دشواری دسترسی به استادان مجرب برای مشاوره و راهنمایی و رفع مشکلات پژوهشی دانشجویان با میانگین ۴/۱۴ در جایگاه سوم قرار دارد. و در پایین‌ترین سطح، گویه‌های ۴ و ۲ و ۱، به ترتیب با میانگین‌های ۳/۶۹، ۳/۷۹ و ۳/۸۱ در رتبه‌های هشتم، هفتم و ششم قرار دارند. تجزیه و تحلیل اطلاعات بر اساس آزمون خی دو نشان می‌دهد که چون خی دو محاسبه شده (۹۴/۳۳۶) از خی دو جدول در سطح اطمینان ۰/۹۹ و $\alpha = 0/01$ و $df = 4$ (۱۳/۲۸) بزرگ‌تر است، پس تفاوت بین فراوانی قابل مشاهده و مورد انتظار معنادار می‌باشد. گویه‌های فوق نقش زیادی در بازداری از فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان دارند.

جدول شماره ۴: عوامل اداری و ساختاری مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان

ردیف	مؤلفه‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
۱	وجود قوانین و مقررات بازدارنده اداری - اجرایی برای پژوهش‌های دانشجویی	۵۴	۷۳	۴۹	۱۰	۸	۳/۸۰
۲	طولانی بودن فرایند فعالیت‌های اجرایی پژوهش‌های دانشجویی	۴۴	۷۶	۴۵	۲۲	۸	۳/۴۲
۳	فقدان ارتباط مناسب بین صنایع جامعه و دانشگاه	۴۸	۷۱	۵۰	۱۲	۱۴	۳/۶۵
۴	فقدان قوانین و مقررات مشخص در جهت ارزیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان	۸۴	۷۴	۳۴	۶	۲	۴/۱۶
۵	عدم حمایت مادی و مالی دانشگاه‌ها از طرح‌های پژوهشی دانشجویان	۸۰	۶۸	۳۶	۱۶	---	۴/۰۶
۶	جمع	۳۱۰	۳۶۲	۲۱۴	۶۶	۳۲	۱۹/۱
۷	میانگین	۶۲	۷۳	۴۳	۱۳	۶	۳/۸۲

$X^2 = 87/49$ $DF=4$ $X^2\alpha(0/01) = 13/28$

داده‌های جدول شماره ۴، توزیع فراوانی پاسخ آزمودنی‌ها به گویه مربوط به عوامل اداری و ساختاری مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان را نشان می‌دهد. مطابق جدول، بیشترین میانگین (۴/۱۶)، مربوط به گویه فقدان قوانین و مقررات مشخص جهت ارزیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان و پس از آن، (۴/۰۶) مربوط به گویه عدم حمایت مادی و مالی دانشگاه‌ها از طرح‌های پژوهشی دانشجویان است. و کم‌ترین میانگین (۳/۴۲)، مربوط به گویه طولانی بودن فرایند فعالیت‌های اجرایی پژوهش‌های دانشجویی است. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس آزمون مجذورکای، گویای این است که چون $df = 4$ و $\alpha = 0/01$ و $0/99$ سطح اطمینان محاسبه شده (۸۷/۴۹) از $df = 4$ و $\alpha = 0/01$ و $0/99$ سطح اطمینان محاسبه شده (۱۳/۲۸) بزرگ‌تر است، پس تفاوت بین فراوانی‌های قابل مشاهده و موردانتظار معنادار بوده و می‌توان گفت که عوامل اداری و ساختاری نقش بازدارنده، زیادی در فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان دارد.

جدول شماره ۵: عوامل فرهنگی تأثیرگذار بر پژوهش‌های دانشجویی

ردیف	مؤلفه‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
۱	عدم استفاده از نتایج پژوهش‌های دانشجویی	۴۲	۵۸	۶۲	۲۹	۵	۳/۵۲
۲	فقدان راهبردهای مناسب برای فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان در دانشگاه‌ها	۳۹	۸۱	۴۴	۲۱	۵	۳/۶۷
۳	نهادینه نشدن فرهنگ پژوهش در بین دانشجویان	۶۱	۷۰	۳۶	۱۵	۱۵	۳/۷۵
۴	فقدان بینش روشن نسبت به پژوهش‌های دانشجویی	۴۵	۸۰	۳۹	۲۱	۷	۳/۷
۵	اهمیت ندادن مسئولین پژوهشی دانشگاه به پژوهش‌های دانشجویی	۴۲	۶۷	۵۱	۲۳	۹	۳/۵۷
۶	پایین بودن روحیه فعالیت‌های گروهی و تیمی در بین دانشجویان برای انجام پروژه‌های تحقیقاتی	۷۴	۸۰	۳۴	۸	۴	۴/۰۶
۷	جمع فراوانی‌ها	۳۰۳	۴۳۶	۲۶۶	۱۱۷	۴۵	۲۲/۲۷
۸	میانگین	۵۱	۷۳	۴۴	۱۹	۷	۳/۷۲

$X^2 = 70/82$ $DF=4$ $X^2\alpha(0/01) = 13/28$

داده‌های جدول شماره ۵، توزیع فراوانی پاسخ آزمودنی‌ها به گویهٔ مربوط به عوامل فرهنگی تأثیرگذار بر پژوهش‌های دانشجویی را نشان می‌دهد. اطلاعات گویای این است که بیشترین میانگین (۴/۰۶) مربوط به گویهٔ پایین بودن روحیه فعالیت‌های گروهی و تیمی در بین دانشجویان، برای انجام پروژه‌های تحقیقاتی است. پس از آن، گویهٔ نهادینه نشدن فرهنگ پژوهش در بین دانشجویان با میانگین ۳/۷۵ در رتبه دوم قرار دارد. از پایین‌ترین سطوح، گویهٔ عدم استفاده از نتایج پژوهش‌های دانشجویی با میانگین ۳/۵۲ است. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس آزمون خی دو بیانگر این است که چون خی دو محاسبه شده (۷۰/۸۲) از خی دو جدول در سطح اطمینان ۰/۹۹ و $\alpha = ۰/۰۱$ و $df = ۴$ (۱۳/۲۸) بزرگ‌تر است، پس تفاوت بین فراوانی قابل مشاهده و موردانتظار معنادار می‌باشد. بنابراین، عوامل فرهنگی نیز در بازدارندگی پژوهش‌های دانشجویی نقش زیادی دارد.

یافته‌ها

۱. بر اساس دیدگاه دانشجویان، دانشکدهٔ تربیت معلم دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، از مهم‌ترین عوامل بازدارندهٔ مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویی، عوامل فردی (فنی و تخصصی) است که با میانگین ۴/۱۵ در رتبه اول مطالعه قرار دارد. و در این میان، آشنا نبودن دانشجویان با شیوه‌های بهره‌گیری از اینترنت و منابع پژوهشی، نداشتن فرصت کافی برای پرداختن به پژوهش به دلیل اشتغالات ذهنی و به ویژه توأم شدن آموزش و مسئولیت‌های اجتماعی و دشوار بودن تأمین هزینه‌های پژوهشی دانشجویان به ترتیب از تأثیرگذارترین عوامل فردی در بازدارندگی از فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان شناخته شده است.

۲. عوامل انگیزشی در فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان مؤثر است که با کسب میانگین ۳/۹۸ در بین عوامل بازدارندهٔ مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان در رتبهٔ دوم قرار دارد. پایین بودن علاقه به فعالیت‌های پژوهشی در بین دانشجویان، تأکید بر آموزش محوری به جای پژوهش محوری در دانشگاه‌ها و مناسب نبودن شیوه‌های ارزشیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان از مهم‌ترین و مؤثرترین عوامل بازدارنده انگیزشی است.

۳. چگونگی نحوهٔ ارائه خدمات پژوهشی به دانشجویان در چگونگی فعالیت‌های پژوهشی آنان مؤثر است. عوامل بازدارنده مربوط به نحوه ارائه خدمات پژوهشی در مجموع با

میانگین ۳/۹۷ در جایگاه سوم قرار دارد و نشانگر این است که بی‌توجهی یا کم‌توجهی دانشگاه‌ها، به ویژه متولیان امور پژوهش، زمینه‌ساز عدم انجام تحقیقات دانشجویی می‌شود. به گونه‌ای که عدم برگزاری کارگاه‌های مناسب، برای آشنا کردن دانشجویان با متدولوژی تحقیق، کمبود نشریات علمی و پژوهشی و منابع مرجع مربوط به حوزه تخصصی رشته‌های تحصیلی، و دشوار بودن دسترسی به استادان، به ویژه استادان مجرب برای اخذ مشاوره و راهنمایی پژوهشی، از مهم‌ترین دشواری‌های پیش روی فعالیت‌های پژوهش دانشجویی است.

۴. عوامل اداری و ساختاری نیز در شکل‌گیری فعالیت‌های پژوهش دانشجویان نقش بازدارنده‌ای دارند. این عوامل با میانگین ۳/۸۲ در بین عوامل پنج‌گانه در جایگاه چهارم قرار دارند. از دشواری‌های اداری و ساختاری فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان، به ترتیب اهمیت، فقدان قوانین و ضوابط مشخص برای ارزیابی فعالیت‌های تحقیقاتی، عدم حمایت مادی از طرح‌های پژوهش، و وجود قوانین و مقررات اداری و اجرایی سخت برای دانشجویان است.

۵. عوامل فرهنگی در بین عوامل گوناگون مورد مطالعه، کم‌اثرترین عوامل بازدارنده برای فعالیت‌های دانشجویان هستند که با میانگین ۳/۷۲ در جایگاه پنجم قرار گرفتند. در بین عوامل فرهنگی، فقدان روحیه گروهی و تیمی برای انجام پروژه‌های تحقیقاتی، نهادینه نشدن فرهنگ پژوهش و فقدان بینش روشن نسبت به پژوهش‌های دانشجویی، از مهم‌ترین عوامل بازدارنده فرهنگی مؤثر هستند.

۶. از نظر دانشجویان، پایین بودن علاقه به فعالیت‌های پژوهشی، عدم برگزاری کارگاه‌های مناسب روش تحقیق، تأکید بر آموزش محور، به جای پژوهش محوری در دانشگاه‌ها، کمبود نشریات و منابع مرجع حوزه تخصصی رشته تحصیلی، فقدان قوانین مشخص برای ارزیابی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان، در دسترس نبودن استادان مجرب برای راهنمایی و مشاوره پژوهشی، عدم حمایت مادی از طرح‌های پژوهش دانشجویان، پایین بودن روحیه فعالیت‌های گروهی و تیمی، به ترتیب مهم‌ترین عوامل بازدارنده مؤثر بر فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان هستند و طولانی بودن فرآیند فعالیت‌های اجرایی پژوهش‌های دانشجویی نیز کم‌اثرترین مورد است.

نتیجه‌گیری

امروزه حضور دانشگاه‌ها در بازار دانش و جایگاه آنان در اقتصاد مبتنی بر دانایی و توسعه همه‌جانبه و پایدار، یک امری شناخته شده است. توسعه آموزش‌ها در کنار تولید و توسعه دانش در راستای نیازهای جامعه، می‌تواند مشکلات زیادی را حل کند. بدین منظور، باید این تفکر در بین محققان و دانشگاهیان شکل گیرد که آنچه ماندگاری و پیشرفت علمی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی یک جامعه را در پی می‌آورد، پژوهش، تولید و مدیریت دانش است. براین اساس، برای دستیابی به پیشرفت‌های سریع علمی، هم‌افزایی در تحقیقات و فعالیت‌های دانشگاهی و کم کردن شکاف علمی با جوامع پیشرفته و دسترسی به رفاه و امنیت اجتماعی پایدار، تنها در نتیجه توجه به تولید و مدیریت دانش و استفاده از استعداد‌های انسانی و مادی، به طور مستمر و بهینه و جلوگیری از کارهای تکراری و موازی و تبدیل دانش ذهنی به عینی و پرورش تفکر علمی و ارتقاء توانمندی‌های متدولوژیک، فرهنگی، اطلاع‌رسانی، اداری و ساختاری و خدماتی برای تربیت محققان بالفطره، یعنی دانشجویان این جوانان مستعد و کنجکاو و دروندادهای آینده چرخه پژوهش است. بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش می‌توان گفت:

عوامل فردی، فنی و تخصصی، مهم‌ترین عوامل بازدارنده مؤثر بر پژوهش‌های دانشجویان دانشکده می‌باشد که در رأس آن، ناآشنایی با روش‌های جست‌وجو در فرایندهای مکانیزه جدید است. پس از آن، عوامل انگیزشی با مهم‌ترین دغدغه یعنی علاقه دانشجویان به فعالیت‌های پژوهشی، و به ترتیب نحوه ارائه خدمات پژوهشی، عوامل اداری، ساختاری و فرهنگی قرار دارند. بنابراین، مهم‌ترین چالش در مقابل پژوهش دانشجویی، موانع مالی و اقتصادی نیست، هرچند دغدغه دانشجویان دانشگاه آزاد در این خصوص بیشتر از سایر دانشجویان است، بلکه چالش بزرگ نحوه آموزش و پژوهش برابند جست‌وجو و افزایش انگیزه‌ها برای تولید علم است به نظر می‌رسد، برنامه‌ها، محتوا، روش‌ها و قوانین و... برای تحقق این مهم باید دچار یک تحول اساسی و در راستای استقرار رویکرد پژوهش‌محوری مهندسی مجدد شود.

پی‌نوشت‌ها

1. B.sampt and. Mowery .universities in national innovation system,p209.
۲. مجتبی عطارزاده، «دانشگاه و نوآوری؛ کارکرد و آسیب‌شناسی»، *دانشگاه اسلامی*، ش ۴۰، ص ۳۱.
۳. رضا امیری، «پژوهش علمی و موانع آن در ایران»، *فرهنگ پژوهش*، ش ۱۰۰، ص ۵۲.
۴. لیلا سعادت، «بدون جایگاه، بدون آینده»، *همشهری*، ص ۱۰.
۵. جواد منصوری، *فرهنگ و استقلال*، ص ۶۰.
۶. همان، ص ۶۲.
۷. رضا امیری، «همان منبع»، ص ۵۲.
8. RI. Darrell and D. Halid .Determinant of research productivity in higher education. Research in higher education. 36(6);p609.
۹. امیر محمدی، «واقعیت‌ها و راه‌چاره‌ها»، *رهیافت*، ش ۲۰، ص ۹۸.
۱۰. فریبا یحیی، «تحول روند شاخص‌های تحقیقاتی»، *رهیافت*، ش ۲۳، ص ۲۴.
۱۱. حسین خدمت، و همکاران، *روش تحقیق در علوم پزشکی*، ص ۵۸.
۱۲. سازمان مدیریت دولتی، *نظام آموزشی مدیران کشور: مدیریت پایه سطح ۱*، ص ۶۶.
13. Krejcie and Morgan.
۱۴. رمضان حسن‌زاده، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، ص ۱۳۳.
15. Likert
16. Cronbach alpha
17. Nonparametric.
18. Chi- Square.
19. Degie ferquence

منابع

- استادی، آیین، «موانع و راهکارهای پژوهش دانشجویی در دروس معارف اسلامی»، *ماهنامه آموزشی، اطلاع رسانی معارف*، ش ۲۰، ۵۳-۵۲، ۱۳۸۳.
- امیری، رضا، «پژوهش علمی وموانع آن در ایران»، *فرهنگ پژوهش*، ش ۱۰۰، ص ۵۳-۵۲، ۱۳۸۱.
- بهروان، حسین، *بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه و تحقیق در بین اعضای هیئت علمی دانشگاه در خصوص موانع پیشرفت فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه صنعتی اصفهان*، پایان نامه کارشناسی ارشد بر نامه ریزی آموزشی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۶.
- جوادیان، یحیی، ۱۳۸۱، «نگرش دانشجویان پزشکی در مورد اهمیت پژوهش»، *مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی قزوین*، ش ۲۲،
- حسن‌زاده، رمضان، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران، ساوالان، ۱۳۸۲.
- خدمت، حسین و همکاران، *روش تحقیق در علوم پزشکی*، تهران، طب، ۱۳۷۸.
- سازمان مدیریت دولتی، *نظام آموزشی مدیران کشور: مدیریت پایه سطح ۱*، تهران، آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۷۷.
- سرشتی، منیژه و افسانه کاظمیان و فاطمه دریس، «موانع انجام تحقیقات ازدیدگاه اساتید و کارکنان دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد»، *راهبردهای آموزش*، ش ۸، ۱۳۸۹.
- سعادت، لیلیا، «بدون جایگاه، بدون آینده»، *روزنامه همشهری همشهری*، ۱۳۸۲/۲/۳۱.
- سواری، کریم و شهباز غلامی، «بررسی عوامل مؤثر بر پژوهش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ماهشهر»، *مجموعه مقالات همایش نهضت تولید علم، جنبش نرم افزاری و آزاد اندیشی منطقه ۶ دانشگاه آزاد اسلامی*، ۱۳۸۴.
- سواری، کریم و منوچهر تقی‌پور، «بررسی موانع پژوهش در دانشگاه پیام نور از دیدگاه اعضای هیئت علمی منطقه هفت»، *اولین همایش ملی توسعه دانشگاه مجازی*، دانشگاه پیام نور کاشان، ۱۳۸۲.
- صافی، احمد، «اهمیت و جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش؛ تلاش، چالش‌ها و سیاست‌های آینده»، *پژوهش‌نامه آموزشی*، ش ۳۵، ۱۳۸۰.
- ظهور، علیرضا و علیرضا فکری، «موانع پژوهش از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی ایران»، *پیش، سال دوم* ش ۲، ۱۳۸۱.
- عرب مختاری، روح‌اله، «شناسایی موانع و مشکلات پژوهش در رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه‌های دولتی کشور از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی»، *پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی*، دانشکده تربیت بدنی دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
- عطارزاده، مجتبی، *دانشگاه و نوآوری؛ کارکرد و آسیب‌شناسی*، فصلنامه دانشگاه اسلامی، ش ۴۰، زمستان، ۱۳۸۷، ص ۴۲-۲۳.
- فضل الهی، سیف اله، «شناسایی الویت بندی موانع تولید علم از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های استان قم» *معرفت*، ش ۱۴۱، ۱۳۸۸، ص ۱۴۲-۱۲۷.
- متین، نعمت الله، «اعتبارات و ارتقای کیفیت پژوهش»، *فصلنامه پژوهش‌نامه آموزشی*، ش ۲۳، ۱۳۷۹.
- محمدی، امیر، «واقعیت‌ها و راه چاره‌ها»، *رهیافت*، ش ۲۰، ۱۳۷۸.
- منصوری، جواد، *فرهنگ و استقلال*، چ سوم، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰.
- یحیی، فریبا، «تحول روند شاخص‌های تحقیقاتی»، *رهیافت*، ش ۲۳، ۱۳۷۹، ص ۲۶-۲۳.
- Halid, D, Darrell, RI, Determinant of research productivity in higher education. *Research in higher education*, 36(6), 1998, 931-607
- Mowery, D and B, sampt, *universities in national innovation system*. oxford, university press, 2004.